

L'ALTERACIÓ DELS COGNOMS A L'INICI DEL REGISTRE CIVIL (SANTA COLOMA DE FARNERS, 1875-1877)

Josep M. T. GRAU I PUJOL
Roser PUIG TÀRRECH

L'any 1870 es promulgava a l'Estat Espanyol la Llei del Registre Civil, que havia d'entrar en vigència l'any següent. Per ella el registre de naixements esdevenia l'únic document legal de reconeixement de la filiació dels nounats.

Fins aquell moment l'església, a través dels llibres sacramentals, havia estat la institució que donava fe de la filiació. A partir del 1875, les partides de baptisme només proven que la criatura ha estat batejada.

El pare, la mare, un parent proper, el metge, la llevadora o algun veí podia anar al jutjat municipal a realitzar la declaració en un termini de tres dies a partir del naixement. Només es demanava el testimoni de forma oral i la signatura del declarant, sense cap necessitat de documents. La inscripció era gratuïta.

La llengua emprada és, des de l'inici fins a la II República, l'espanyol. L'anotació, un cop formalitzada, no es podia rectificar ni esmenar (sota delictes de falsificació). La fórmula que es proposa és la incoació d'un expedient de perpètua memòria (amb els justificants corresponents) davant el jutge de primera instància del partit demanant el canvi. Només aquest tenia autoritat per resoldre favorablement i autoritzar una nota marginal amb les dades correctes.

La senzillesa de la inscripció (de paraula) i la paperassa per obtenir correccions provocaren l'existència de nombroses alteracions i errors de tota mena: noms equivocats, cognoms amb grafies diverses, dates errònies...

Per la importància del registre civil davant la llei i les implicacions posteriors en la identitat de les persones -sobretot a partir de la creació del D.N.I.- hem cregut interessant aprofundir en les variacions dels cognoms en un lloc concret. Per motius de residència hem escollit Santa Coloma de Farners, on el primer llibre registre de naixements s'inicia el 26 d'octubre del 1875¹.

Hem seguit el criteri de comparar les dades que ens forneix el jutjat amb una font paral·lela, el llibre de baptismes de la parròquia² durant un període de dos anys i mig (1875-1877). L'àmbit territorial no coincideix totalment, el terme municipal comprèn, a més de Santa Coloma, les parròquies de Sant Pere Cercada i Castanyet.

Amb això no pretenem establir el registre parroquial com el correcte i el civil com

l'irregular, sinó demostrar les divergències coetànies segons l'escrivent. També trobaríem mutacions -com ja ha estat objecte d'estudi- en una visió cronològica d'un sol registre, fet que ens ha de fer molt rigorosos en la normalització dels cognoms que avui portem³.

Únicament ens hem deturat a la vista de diferències entre les dues fonts. En apèndix reproduïm la versió del registre civil (amb el nom catalanitzat) i, en una segona columna, el cognom o cognoms que no coincideixen amb la grafia en el llibre de baptismes. Per una major facilitat trobareu en majúscules les dissimilituds d'ortografia i els cognoms ordenats en ordre alfabètic per la primera columna.

En el registre civil es comptabilitzen 26 inscripcions el 1875, 172 el 1876 i el 1877, 173. El registre parroquial, en el mateix període, anota 31 baptismes el 1875, 181 el segon any i 173 el tercer. Els casos ressenyats en la present comunicació representen una quarta part del total. En la resta la coincidència és plena.

Abans d'entrar en l'anàlisi del resultat, cal esmentar que, si bé les dues partides estan escrites en castellà, els dos escriptors són catalans. El secretari del jutjat era Esteve Fàbregas, i el domer parroquial, Josep Vidal. No hem de parlar, per tant, de la repetidament esmentada castellanització de la burocràcia estatal i els seus estralls sobre el nostre patrimoni antropològic.

Podem establir quatre orígens de les variacions gràfiques que ens permeten definir els corresponents grups:

- a) apropament a la llengua castellana
- b) voluntat normalitzadora de l'escrivent
- c) dificultats de la fonètica catalana
- d) mala pronunciació del declarant

A) APROPAMENT A LA LLENGUA CASTELLANA

El secretari del jutjat municipal aposta per la supressió del dígraf SS, amb la supressió d'una essa. Cognoms usuals a la vila colomenca, Massaneda, Rabassa, són escrits amb essa sonora; amb la sola excepció del foraster Massa, el qual, curiosament, la font parroquial anota amb una sola essa (per la proximitat amb Masó?). Sembla que l'escrivent no distingeix el so sonor i sord, ja que a la vegada els antropològics que el domer escriu amb una sola essa entre vocals, el secretari l'ensordeix amb la lletra ce (Rocell/Rosell, Brucet /Bruset)⁴.

Una altra grafia que apropa la fonètica a la castellana és l'ús d'-IG en lloc d'-IX (Huig /Uix, Boig/Boix) i de -TX en comptes d'-IG (Fatx/Faig). En aquests casos, a més de la pèrdua de la sonoritat dels dígrafs, canvia substancialment el significat evident dels cognoms.

Aquest grup de variacions serà el que tindrà menys repercussions en el seu posterior ús. Així, es mantindran la doble essa de Massaneda, Rabassa, etc., l'-IX de Boix i Huix i la -IG de Faig.

B) VOLUNTAT NORMALITZADORA DE L'ESCRIVENT

És palesa la voluntat de correcció del registre civil en la supressió de les Y per les I (Maimí/Maymí, Mainegra/Maynegra, Mainou/Maynou, amb l'única excepció de Seys/Sais (novament un cognom d'un immigrant); en la presència de les H inicials (Hutret/Utret, Huig/Uix, Huguet/Auguet); l'ús de la V en contra de la B (Vivolas/Bibolas, Gravalosa/Grabalosa, Vernils/Barnils); i en casos molt concrets: Creixell/Crexell, Delmer/Dalmer, Durant/Duran.

Però sobretot, la voluntat de canvi expressa del secretari es palesa en el cognom Gironès, que normalitza sistemàticament com a Geronès.

C) DIFICULTATS DE LA FONÈTICA CATALANA

Sota aquest epígraf hem inclòs les consonants mudes catalanes, la vocal neutra i la O àtona. Les erres finals i la te final se suprimeixen (Monras/Montras, Masagué/Massaguer, Batallé/Bataller), amb l'excepció de Castañer/Castañé, que confirma la regla.

El criteri seguit per la grafia de la vocal neutra és clara i divergent en els dos escriptors. El del registre civil es decanta per l'E, mentre el del parroquial per l'A, potser en relació al seu lloc d'origen, el qual desconeixem. Així trobem Negre/Negra, Vernils/Barnils, Vernich/Barnich, Delmer/Dalmer... L'excepció és Jané/Jener.

En el darrer cas cap dels dos no segueix la futura normativa fabriana i es noten els dubtes i vacil·lacions, si bé el buròcrata hi és més proper (Forcat/Furcat, Jofré/Jufré, Grèbol/Grèbul). Són molts els cognoms d'aquest grup, dotze en total, on no coincideix sense que s'intueixi cap criteri.

D) MALA PRONUNCIACIÓ DEL DECLARANT

Un grup de variacions tenen relació directa amb la formulació. En tractar-se d'una declaració oral hi ha alteracions de sons (Crusells/Clusells, Brussó/Brunsó, Serrametja/Serramitja), variacions en les consonants finals (Menende/Menéndez, Carrera/Carreras, Coma/Comas, Martín/Martí) i diferència totals (Buchosa/Puyosa).

També cal incloure en aquest supòsit les feminitzacions dels cognoms de l'escrivent parroquial o la masculinització del civil: Bertran/Bertrana i Falgueró/Falgarona.

Hem trobat cinc partides en què el segon cognom no coincideix en ambdós registres. El marit, en anar a fer la inscripció, equivocà el cognom de la seva dona. El pare és majoritàriament l'encarregat de fer la declaració, si bé localitzem uns pocs casos en què actua l'avi o l'amo de la casa. Com el registre civil no anota els cog-

noms dels avis i el parroquial sí que ho fa, podem donar -en principi- major credibilitat al segon. De fet, la transcendència serà nul·la, en tractar-se de cognoms materns. Els afectats foren:

Narcisa Bataller TOSSAS / CASAS
Miquel Prats PASTELLS / BATLLE
Antònia Vicert PUIGDOLLES / ORIOL
Maria Fité MARQUÈS / RECASENS
Francesc BANCHS GUBAU / CASADEVALL

Finalment, hem observat un canvi de sexe: un Narcís inscrit al registre civil és batejat com a Anna.

Una part important dels cognoms que presenten divergències gràfiques pertanyen a persones forasteres. Apreciem a la Santa Coloma de finals de segle un important moviment migratori que fa acudir a la vila persones de pobles veïns i més allunyats. Destaca un contingent de naturals de la Catalunya Nord, els cognoms dels quals es confonen amb els de la vila (Noguer) o denoten el seu origen (Bagudanch/Bagudan). En aquests casos es fa més fiable la partida parroquial, ja que la legislació eclesiàstica establia que el rector podia reclamar la partida de matrimoni abans de batejar un nounat per establir la legalitat de la parella. L'anotació del baptisme de Miquel Prats Pastells té ratllat el segon cognom i anotat al marge que es deia Batlle, com constava en la partida de matrimoni dels pares. En el registre civil no fou rectificat.

L'únic colomenc que seguí tot el procés de normalització del nom fou un religiós que en canviar el prenom corregeix els dos cognoms. L'any 1931 Josep Gironès Massallera demana i obté dels dos registres que es rectifiquin les seves partides corresponents. Figurava com Joan Geronès Masallera i Joan Gironès Masallera respectivament.

La implantació de la grafia establerta pel registre civil podem seguir-la, en el cas de la població masculina, en les llistes de les llevess militars⁵. En un repàs exhaustiu observem que els cognoms s'apropen més a les inscripcions parroquials amb les úniques excepcions de Negre, Maimí, Creixell, Massa i Masoller. El cognom Grabulosa apareix transformat (Gravalosa/Grabalosa).

Encara, en una ullada al padró general de 1875 de Santa Coloma de Farners, copsem una falta de criteri amb múltiples variacions d'un mateix cognom: Batlle-Vatlle, Turon-Turont, Solench-Sulench, etc. Si ens deturem en els pares dels registrats estudiats, veiem que l'escrivent segueix les mateixes normes que el secretari del jutjat: omissió del dígraf SS (Rabasa, Basols) i de la erra final (Masagué), prefereix les I (Maimí) i les V (Vivolas) i sempre anota Geronès. Presenta, amb tot, formes originals: Monrràs, Pibernad, Bernich, Ortal, Jover, Masfarrer i Serrametja (Serrametja/Serramitja).

Per curiositat, hem cercat en la guia telefònica (edició 1993) els cognoms comentats, part dels quals s'han perpetuat amb l'anotació del registre civil: Vivolas, Monràs, Cumalat, Geronès, Mainegra...

NOTES

1. Conservats a l'Arxiu del Jutjat número 3 de Santa Coloma de Farners. L'any 1875 i 1876 estan relligats sense cobertes i el 1877 ja té forma de llibre, amb els fulls impresos.
2. Per conèixer el contingut del fons us remetem al nostre article, "Aproximació a l'Arxiu Parroquial de Santa Coloma de Farners", a I Congrés d'Història de l'Església Catalana des dels orígens fins ara, 1r.volum, pp.139-152. Solsona, 1993.
3. Enric Moreu-Rey, en Antroponímia. Història dels nostres prenom, cognoms i renoms, Barcelona 1991, palesa els perills de l'"autonormalització" fins a l'extrem. Es fa necessari un estudi històric de l'evolució del cognom per establir les veritables etimologia i grafia.
4. El primer cognom sempre correspon al signat en el registre civil. Després de la barra separadora, escrivim el parroquial.
5. Hem utilitzat els expedients de quintes del 1894-1896 de Santa Coloma. Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners, Fons Municipal. El padró del 1875 es conserva al mateix arxiu.

APÈNDIX

REGISTRE CIVIL

Dolors Pons ABOLÍ
Joan Solench BAGUDANCH
Florinda Ribas BARTRONS
Maria BATAL·LÉ Casas
Soletat Bayer BATAL·LÉ
Antoni Bota BATLLÓ
Salvador BASÓ Bota
Pere BASÓ Cardona
Ramon BASOLS Casalprim
Gregori BESSOLS Taulé
Pere BERTRAN Beulas
Pau Pla BOIG
Josep BRUCET Crusells
Miquel Caireta BRUSSÓ
Salvador Dalmau BUADAS
Esteve BUALOUS Cristòful
Antònia BUCHOSA Ribas
Antoni Colomer CARRERA
Josep Boadas CASTAÑER
Salvador CLOPÉS Fité
Teresa Carles COMA
Josep Gallart CREIXELL
Joan Soler CREIXELL
Narcisa CRUCET FALGUERÓ
Antònia CRUSELLS Prats
Agustí CULLELL Masferrer

PARRÒQUIA

AbUlí
Bagudan
BaLtrons
BatalleR
BatalleR
Balló
BaSSó
BaSSó
BaSSols
BaSSols
BertranA
BoiX
BruSet
BruNsó
BOadas
BUlous
Puyosa
CarreraS
CastañÉ
CIUpés
ComaS
CreXell
CreXell
CruSet FalgAroNA
CLusells
COLlell

Josepa CUMALAT Hortal
Joan CUMALAT Hortal
Angela DELMER Sapera
Maria Callicó DURANT
Joaquim FATX Formiga
Laura FATX Tayeda
Rosa Juncà FATX
Dolors Nogué FATX
Teresa Riera FONTANÉ
Loreto FORCAT Camps
Joan GERONÈS Masallera
Maria GERONÈS Masó
Carles GERONÈS Vidal
Lluís Argelaga GERONÈS
Josep Planas GRAVALOSA
Maria Corominas GRAVALOSA
Enriqueta Llinàs GRAVALOSA
Salvador Pla GRAVALOSA
Josepa GREBOL Pibernat
Joan HUGUET Amat
Rosa Planas HUTRET
Salvador Planas HUTRET
Lluïsa JANÉ Coll
Rosa JOFRÉ Carandell
Florentina Casalprim JUVÉ
Josep Serra MAMÍ
Antònia Alimany MAINEGRA
Josep MAINOU GODÓ
Salvador MARTÍN Gubau
Ramon MASAGUER VERNICH
Lluís MASAGUER Riera
Esperança Carreras MASANEDA
Joan MASOLLER Pla
Gaspar MASOLLER Soler
Manuel MASSA Romaní
Josep Bravo MENENDE
Jacint Nogué MONRÀS
Josep MORGADELLA Mas
Ramona NEGRE Bonet
Salvador Brun NEGRE
Antoni NOGUÉ Ripoll
Joan RABASA Corney
Maria RABASA Corney
Salvador RABASA Ribas
Salvador RABASA Valls
Rosa Jofré RANAU

COMalat
COMalat
DALmer
Duran
FaIG
FaIG
FaIG
FaIG
FUNtané
FURcat
GIRONÈS
GIRONÈS
GIRONÈS
GIRONÈS
GraBalosa
GraBalosa
GraBalosa
GraBalosa
GraBalosa
GrèbUI
Auguet
Utret
Utret
JENeR
JUfré
Jové
MaYmí
Maynegra
MaYnou
Martí
MaSSaguer BArnich
MaSSaguer
MaSSaneda
MaSSoller
MaSSoller
MaSa
MenéndeZ
MonTràs
MUrgadella
NegrA
NegrA
NogueR
RabaSSa
RabaSSa
RabaSSa
RabaSSa
REnaU

Isidre Corominas RANAU
Ursula ROCELL Fàbregas
Joaquim Surís ROMAGUERAS
Salvador Vila PUIGMULÉ
Concepció SERRAMETJA Sastre
Josep Cos SEYS
Joan SUÑÉ MASAGUÉ SuñeR
Coloma TEIXIDÓ HUIG
Margarida TURROY Brugada
Josep Jofré VERNILS
Casimir Puig VERNILS
Anna VIVOLAS
Pere Masgrau VIVOLAS

REnaU
RoSell
Romaguera
PuigmOlé
SerramItja
SAIs
MaSSagueR
TeixidoR UiX
TOrrroy
BArnils
BArnils
BiBolas
BiBolas

FONTS:

Llibres de naixements del Registre Civil de Santa Coloma de Farners (1875-1877).

Llibre de baptismes de la parròquia de Santa Coloma de Farners (1874-1882).